עורפילא אפילו לפרצידא דתותי קלא מהניא ליה מאי עורפילא עורו פילי ואמר רבא האי צורבא מרבנן דמי לפרצידא דתותי קלא דכיון דנבט נבט ואמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחא ליה שנאמר [1]הלא כה דברי כאש נאם ה׳ ואמר רב אשי [א]כל ת״ח שאינו קשה כברזל אינו ת״ח שנא׳ וכפטיש יפוצץ סלע א״ל רבי אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה דכתיב [2]ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרי אבניה אלא בוניה אמר רבינא אפ״ה מיבעי ליה לאיניש למילף נפשיה בניחותא שנאמר [3]והסר כעס מלבך וגו׳ א״ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן שלשה שאלו שלא כהוגן לשנים [ב]השיבוהו כהוגן לאחד השיבוהו שלא כהוגן ואלו הן אליעזר עבד אברהם ושאול בן קיש ויפתח הגלעדי אליעזר עבד אברהם דכתיב (א)[4]והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך וגו׳ יכול אפי׳ חיגרת אפי׳ סומא השיבו כהוגן ונזדמנה לו רבקה שאול בן קיש דכתיב [5]והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו יכול אפי׳ עבד אפילו ממזר השיבו כהוגן ונזדמן לו דוד יפתח הגלעדי דכתיב [6]והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי וגו׳ יכול אפילו דבר טמא השיבו שלא כהוגן נזדמנה לו בתו והיינו דקאמר להו נביא לישראל [7]הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם וכתיב [8]אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי אשר לא צויתי זה בנו של מישע מלך מואב שנאמר [ג][9]ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה ולא דברתי (ב) זה יפתח ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם אמר רבי ברכיה אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן והקב״ה השיבה כהוגן שנא׳ [10]ונדעה נרדפה לדעת את ה׳ כשחר נכון מוצאו ויבוא כגשם לנו אמר לה הקב״ה בתי את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם שנאמר [11]אהיה כטל לישראל ועוד שאלה שלא כהוגן אמרה לפניו רבש״ע [12]שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך א״ל הקב״ה בתי את שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם שנאמר [13]הן על כפים חקותיך: אין שואלין את הגשמים כו׳: סברוה שאלה והזכרה חדא מילתא היא מאן תנא אמר רבא [ד]ר׳ יהושע היא דאמר [ה]משעת הנחתו א״ל אביי אפילו תימא רבי אליעזר שאלה לחוד והזכרה לחוד ואיכא דאמרי לימא

רבי

עורפילא. גשמים דקים כך שמן כדלקמן: **אפי׳ לפרצידא דתותי קלא.** הגרעין שתחת גושה של קרקע: **מהניא.** שמתחיל לגדל ולעלות מיד: **עורו פילי.** שסותם סדקי הארץ. ל״א שמגדלת ומצמחת הגרעינין העומדין בסדקי הקרקע: **צורבא מרבנן.** בחור חריף כמו ביעי דצריבן במסכת ביצה (דף ז.). תלמיד חכם זקן לא קרי צורבא אלא בחור מרבנן קרי ליה: **כיון דנבט נבט.** שמתחיל לגדל ולעלות עולה למעלה כך תלמיד חכם כיון שיצא שמו הולך וגדל למעלה: **אורייתא מרתחא ליה.** שיש לו רוחב לב מתוך תורתו ומשים לבו יותר משאר בני אדם. וקמ״ל דמחייבין לדונו לכף זכות: **כאש.** שמחמם כל גופו: (ה)**בוניה.** תלמידי חכמים מקיימי עולם בבניינו: **ברזל.** קפדנים וקשים כברזל: **שלשה שאלו כו׳.** משום דרבי ברכיה מיירי בגשמים לקמן נקט לה: **וכנות אנשי העיר יוצאות והיה הנערה.** משמע הנערה היוצאה תחלה מן העיר ויאמר לה השקיני (ג) לה היה מנחש: **אפי׳ חיגרת אפי׳ סומא.** לפי שלא פירש בשאילתו ואפשר שתהיה בעלת מום ולא יכין בה אליעזר ויקחנה: (**אלא**) **השיבוהו כהוגן.** וזימנו לו רבקה: **דבר טמא.** כלב או חזיר: **והיינו דאמר להו נביא כו׳.** מדגלי ביה קרא ואמר הצרי אין בגלעד [ו]אלמא דלא הוי ניחא קמי שמיא כדאמרינן הצרי אין בגלעד] פנחס היה שם והיה יכול להתיר נדרו אלא שלא רצה יפתח לילך אצלו (ד) והוא לא רצה לבוא אצל יפתח כבראשית רבה[ז]: **וכתיב אשר לא צויתי.** בירמיה כתיב בפרשת חבקוק ובנו את במות [ח](התופת אשר בגיא בן הנם) לשרוף את (בנותיהם ואת) בניהם באש אשר לא [ט][צויתי ולא] דברתי ולא עלתה על לבי שלא תאמרו הלא צוה כמו כן הקב״ה ליפתח ומישע ואברהם. כי מעולם לא צויתי למישע לשרוף את בנו באש דכתיב ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה על החומה ולשמים נתכוון כסבור היה לרצות להקב״ה והאי דכתיב[י] על שרפו עצמות מלך אדום לסיד מילתא אחרינא הוא. ולא דברתי ליפתח (ה) מימים ימימה ותהי חק בישראל[כ] ובתרגום מזכיר פנחס לגנאי ויפתח לגנאי אלמא לא היה הקב״ה רוצה בבתו שהרי מזכירם לגנאי לפי שלא הלכו זה אצל זה לבטל הנדר: ה״ג **ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם.** כלומר שאע״פ שצויתי לו מעולם לא עלתה על לבי לשחוט בנו אלא לנסותו מפני קטיגורו היינו שטן כדאמר בסנהדרין בהנחנקין (דף פט:) ויהי אחר הדברים האלה[ל] אחר דבריו של שטן וכו׳. ואית דלא גרסי האי ולא עלתה על לבי [מ]דטעי בקרא אחרינא דלא כתב אלא אשר לא צויתי ולא דברתי (ירמיה ז׳ פסוק כב) ובפרשת חבקוק כתיב כל הני שלשה אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. בתנחומא[נ] אשר לא צויתי זו בתו של יפתח אע״פ שצויתי לו תורה ומצות מלוה זו לא צויתי עליו ולא דברתי זה בנו של מישע מלך מואב והלא מישע נכרי הוא ולא מוזהר הוא לי לדבר עמו אפילו דיבור בעלמא. ובאגדה[ס] קא חשיב כלב בהדייהו אשר יכה את קרית ספר ולכדה וגו׳[ע] ורבי יונתן דלא חשיב ליה דבגמרא פשיט ליה לההיא קרא בהלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה כדאמרינן בתמורה (דף טז.) ואין לחוש שתשרה רוח הקדש על עבד ועל ממזר כדאמרינן בנדרים (דף לח.) שאין שכינה שורה כו׳ מפי רבי. וגדעון ששאל למנוע טל מעל הארץ ובגזה לבדה יהיה[פ] אין זה שלא כהוגן ומה תקלה יש אם יחסר העולם טל לילה אחת לבד מפי רבי: **ויבוא כגשם לנו.** פעמים אינו מתבקש. טל אפילו בימות החמה: **דבר המתבקש לעולם.** סימן קללה בקיץ (ו): **פעמים נראה.** כשהוא ערום נראה זרועו וכנגד לבו ואינו נראה כשהוא לבוש והכף נראית כל שעה שהיד נראית לעינים. וי״ל על כפים (ז) על השמים נורת אדם שהוא בכסא וכן נשא לבבנו אל כפים (איכה ג) מפי רבי: (ח) ה״ג **סברוה שאלה והזכרה חדא מילתא היא.** כלומר הא דקתני אין שואלין את הגשמים היינו אין מזכירין את הגשמים: **ומאן תנא.** דאמר סמוך לימות הגשמים מזכירין אבל לא קודם לכן: **רבי יהושע היא.** דאמר משעת הנחת לולב הוא מזכיר דהיינו יום שמיני וזהו סמוך לגשמים דמן החג ואילך הוא זמן גשמים:

עורפילא. היינו גשם דק אפילו לפרצידא דתותי קלא מהניא פי׳ פרצידא זו גרעין שהוא מתחת האבן היינו כמו חטה שמתחת הקרקע: **מאי עורפילא עורו פילי.** פי׳ מעורכן ומצמיחן פילי פי׳ אותן העומדים בסדקי הארץ: **שלשה שאלו שלא כהוגן. אליעזר שאול ויפתח** וא״ת אמאי לא חשיב כלב בן יפונה שאמר אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה אמאי לא פריך כמו הכא יכול ממזר או עבד וי״ל דהא דקאמר כלב שיתן לו (ט) הקב״ה כל מי שיכול לחזור אותן הלכות ששכחו בימי אבלו של משה אתן לו עכסה בתי וי״מ דלכך נקראת [י]עכסה שכל הרואה אותה כועס על אשתו וזהו ודאי משום צניעות יתירא דקא חזו בה והיה סומך לזכותה חכות דידיה מסתייע דלא מזווגין לה אלא כפי מעשיה כדאיתא בסוטה (דף ב.) דאין מזווגין וכו׳: **יכול אפי׳ חיגרת או סומא.** תימה אמאי לא נקט הכא גבי אליעזר עבד אברהם כמו דקאמר גבי שאול בסמוך יכול אפי׳ ממזרת או שפחה וכו׳ ואמר רש״י משום דגבי אליעזר לא שייך עדיין ממזרת דהא לא נתנה תורה אי נמי דגבי אשה לא דייק עלמא אלא ליופי וא״ת היכי קאמר דשאל אליעזר שלא כהוגן והא לא אמר אלא אשר אומר אליה הטי נא כדך ואם יראה שתהא חיגרת או סומא לא יאמר לה וי״ל דה״פ יכול אפילו חיגרת ואפילו סומא יכול אפי׳ חיגרת שיהיה לה אפילו רגל של עץ והוא לא יהא רואה או סומא כגון שיש לה עינים יפים ואינה רואה כלל: **והיינו** דקאמר להו נביא לישראל הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם. כלומר להתיר נדרו ליפתח והא הוה פנחס ואמאי לא הלך יפתח אצלו להתיר נדרו אלא מתוך גסות רוחו אמר לא אלך אצלו שאני שופט ונגיד אלא יבא אצלי ופנחס אמר ליתי גבאי דאנא נביא ועל ידי תהא פטורה שהייתי (י) סורה ומתיר הנדר ופוטר אותה ולבסוף נענשו שניהם יפתח נענש שנפלו אבריו קודם מיתה כדכתיב ויקבר בערי גלעד ופנחס נענש דכתיב לפנים היה ה׳ עמו[ק]:

ואמר

מסורת הש״ס

א) [עי׳ תוספות סוכה נג. ד״ה אם כראן], ב) [נ״ל הסיכום יעב״ץ], ג) [סנהדרין לט:], ד) [לעיל ב:], ה) [ד״ה בוניה אחרי ד״ה כראן], ו) רש״א, ז) [פ׳ מי שרה פרשה ם], ח) נ״ל הבעל, ט) רש״א, י) [עמוס ב], כ) [שופטים יא], ל) [בראשית כב], מ) [נ״ל משום דטעו וכ״ה ברש״י שנפ״ח], נ) [עי״ש סוף בחקותי], ס) [בראשית רבה מי שרה פרשה ס], ע) [שופטים א], פ) [שם ו], צ) [תמורה טז. וע״ש ברש״י], ק) [כל זה איתא במ״ר סוף סדר בחקותי].

* * *

תורה אור השלם

1. הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם יְיָ וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע: ירמיהו כג כט
2. אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת: דברים ח ט
3. וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ כִּי הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת הָבֶל: קהלת יא י
4. וְהָיָה הַנַּעֲרָ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיהָ הַטִּי נָא כַדֵּךְ וְאֶשְׁתֶּה וְאָמְרָה שְׁתֵה וְגַם גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה אֹתָהּ הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וּבָהּ אֵדַע כִּי עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדֹנִי: בראשית כד יד
5. וַיֹּאמֶר אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַרְאִיתֶם הָאִישׁ הָעֹלֶה הַזֶּה כִּי לְחָרֵף אֶת יִשְׂרָאֵל עֹלֶה וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּנּוּ יַעְשְׁרֶנּוּ הַמֶּלֶךְ עֹשֶׁר גָּדוֹל וְאֶת בִּתּוֹ יִתֶּן לוֹ וְאֵת בֵּית אָבִיו יַעֲשֶׂה חָפְשִׁי בְּיִשְׂרָאֵל: שמואל א יז כה
6. וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַייָ וְהַעֲלִיתִהוּ עוֹלָה: שופטים יא לא
7. הַצֳּרִי אֵין בְּגִלְעָד אִם רֹפֵא אֵין שָׁם כִּי מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת עַמִּי: ירמיהו ח כב
8. וּבָנוּ אֶת בָּמוֹת הַבַּעַל לִשְׂרֹף אֶת בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ עֹלוֹת לַבָּעַל אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא דִבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי: ירמיהו יט ה
9. וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עֹלָה עַל הַחֹמָה וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו וַיָּשֻׁבוּ לָאָרֶץ: מלכים ב ג כז
10. וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת יְיָ כְּשַׁחַר נָכוֹן מֹצָאוֹ וְיָבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֶה אָרֶץ: הושע ו ג
11. אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן: הושע יד ו
12. שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ כִּי עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה: שיר השירים ח ו
13. הֵן עַל כַּפַּיִם חַקֹּתִיךְ חוֹמֹתַיִךְ נֶגְדִּי תָּמִיד: ישעיהו מט טז

* * *

רבינו גרשום

עורפילא. מיטרא דקה. פרצידא. גרגר. דתותי קלא. תחת קרקע קשה. עורו פילי. התעוררו בקעים, כלומר שמכניס המטר דקה בבקעים ומוציא התבואה שבהם. כיון דנבט. שבקע ויוצא, אף ת״ח כיון שיוצא שמו בעולם שוב הולך וגדול בכל שעה. שאינו קשה כברזל. שאינו קשה לרצות. הצרי אין בגלעד. כלומר, שהיה יכול לילך אצל אליהו ומתיר לו נדרו. על לבי זה יצחק. שלא היה בלבו של הקב״ה שישחטהו, אלא בפה כדי לנסותו. על כפים חקותיך. וידים נראין לעולם. אין שואלין את הגשמים. ותן טל ומטר. **ר׳ יהודה אמר האחרון מזכיר.** גבורת גשמים, והי״ה דשואלין ותן טל ומטר, דהתחלת שאלה והזכרה מצי למיהוי ביום אחד. דאמר משעת הנחתו. דהיינו בשביעי מתחילין להזכיר, שהוא חולו של מועד [ו]מצי להתחיל לשאול בברכת

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ אליעזר עבד אברהם דכתיב ובנות אנשי העיר יוצאות וגו׳ והיה הנערה אשר: (ב) שם ולא דברתי זו בתו של יפתח: (ג) רש״י ד״ה ובנות כו׳ השקיני בה היה מנחש: (ד) ד״ה והיינו כו׳ יפתח לילך אצלו מתוך גסות רוחו אמר לא אלך אצלו שאני שופט ונגיד ופנחס לא היה רוצה לבא אצל יפתח שהוא נביא נכ״ל: (ה) ד״ה וכתיב כו׳ ולא דברתי ליפתח שנאמר מימים ימימה כו׳ ואית דלא גרסי האי: (ו) ד״ה ויבוא כו׳ קללה בקיץ הס״ד ואח״כ מה״ד טל דבר המתבקש לעולם אפילו בימות: (ז) ד״ה פעמים כו׳ ויש לומר על כפים השמים כו׳ כצ״ל ותיבת על נמחק: (ח) בא״ד מפי רבי הס״ד ואח״כ מה״ד שאלה והזכרה כו׳ ותיבות ה״ג סברוה נמחק ונ״ב ואו פי׳ לאמי דקאמר שאלה וכו׳: (ט) תוס׳ ד״ה שלשה וכו׳ שיתן לו בתו הכי קאמר כל מי וכו׳: (י) שם ד״ה והיינו וכו׳ שהייתי מורה ומתיר:

* * *

גליון הש״ס

גמ׳ ר״י היא דאמר משעת הנחתו. תמוה לי אמאי נקט ר״י לברייתא ולא נקט ר״י למתני׳ מיי״ט האחרון אח״כ מצאתי בעז״ה בספר המכריע להר״י דמחק זה ונכ״ל שאם מני ר״י היא:

* * *

מוסף רש״י

נבט. לשון צמח (הו״ק יח:). משעת הנחתו. מיום שמברכין על אתרוג דהיינו בשביעי (לעיל ב:).

* * *

רבינו חננאל

עורו פילי. פי׳ הטיפה היורדת בכח ומערערת, פילא כמו פילחא, כדכתיב כמו פלח ובקע בארץ. אפי׳ לפרצידא דתותי קלא. פי׳ [הפרי] שתחת האבן צומח, [א]וכן תלמיד חכם דומה לפרי תחת האבן ששואב שואב וכיון שצומח [צומח] בכח (אחים) [אחת] [פי׳ פרצידא דתותי קלא, זרע תבואה שהיא תחת אבן צומחת. פי׳ קלא, מלשון שקל קלא פתק בה]. צורבא מרבנן דמרתח אורייתיה מרתחא ליה, שנאמר הלא כה דברי כאש. **אמר רב שמואל** בר נחמני א״ר יונתן שלשה שאלו שלא כהוגן, אליעזר שאול ויפתח. ומצינו בבראשית רבה, ארבעה הן ששאלו שלא כהוגן אליעזר שאול ויפתח וכלב, ופשטיה כיון דשאול וכלב שוין דתרוייהו נתינת (בתורה) [בתם] כת׳, חשיב להו כאחד, לפיכך תני הכא שלשה. אין שואלין הגשמים. כיון ששנינו כאן שאילת הגשמים סמוך לגשמים היא, הוצרכנו לומר סברוה שאלה והזכרה ביום אחד הם. הניחא לר׳ יהושע דאמר משעת הנחתו מזכיר, [ו]מחר שואל, כי אין שאלה אלא בתפלת החול בי״ח בברכת השנים, אלא לר׳ אליעזר קשיא. ושנינן הזכרה לחוד ושאלה לחוד לזמן אחר, ולאו כי הדדי.

א) עי׳ מ״מ בפירוש רבינו לקמן ריש פ״ג וציין כאן.

* * *

רבינו גרשום (המשך)

השנים, שהרי מתפללין אתה חונן. דאי ר׳ אליעזר, כיון דאמר בראשון מתחיל להזכיר, לא מצי למיהוי התחלת הזכרה והתחלה שאלה ביום אחד, דבי״ט ראשון ליכא שאלה, שהרי אין מתפללין בו אתה חונן, ולא מצי למישאל אלא בברכת השנים. אפי׳ תימא, דקתני אין שואלין ר׳ אליעזר היא, ולא תימא שאלה והזכרה בהדדי, אלא שאלה לחוד והזכרה לחוד, דמזכירין ביום ראשון ושואלין בחולו של מועד.

Torah-Box.com
diffusion du judaïsme aux francophones